

Píše Michael Špirit

(E*forum, 22. 02. 2012)

S úmrtím **Milana Jungmanna** v neuvěřitelných dožitých devadesáti letech (18. 1. 1922 – 27. 1. 2012) odešel z české literatury zřejmě poslední soustavný kritik, jehož lze bez patosu označit jako služebníka veřejnosti. Role, kterou si od poloviny padesátých let osvojil, spočívala v pravidelné evidenci a strukturaci hodnot na poli novinek české prózy dle celkem přehledných kritérií. Zaujatější čtenářská obec se podle Jungmannova výběru a rytmu mohla mezi novými tituly dobře orientovat a pomyslná cesta ve stopách kritikových soudů nepochybně přispívala ke kultivaci jakéhosi základního stupně obecného vkusu, i když to byl přinejmenším do poloviny šedesátých let vkus dosti konformní. O tom, že je Milan Jungmann posledním svého druhu, svědčí i fakt, že kromě Petra Kovaříka v Mladé frontě Dnes o něm nikdo nebyl s to napsat nekrolog, a pokud se zpráva o jeho úmrtí objevila na webových serverech, šlo o citáty nebo resumé materiálu, jež dodalo zřejmě České centrum Mezinárodního PEN klubu.

Tak trapnou okolnost je možné připsat i tlaku, s nímž dnešní média čím dál víc umenšují – či jak by sama napsala: „nově definují“ – úlohu umění a jeho gramotnou reflexi. Současně je třeba říci, že to bylo právě dvacetiletí po zborcení komunismu, v němž Jungmann mohl publikovat kontinuálně vlastně v nejdelším časovém úseku za celou svou kariéru, bez přestávek, jež by byly vynuceny mimoliterárními důvody, jako bylo v roce 1967 převedení jeho domovských Literárních novin pod ministerstvo kultury nebo úplné zastavení následnických Listů a postupně veškerého kulturního tisku na přelomu let 1969–1970. K oběma přerušením sáhla komunistická moc kvůli čím dál hůře kontrolovatelnému myšlenkovému prostředí v redakci, již od roku 1964 řídil právě Milan Jungmann (který v té době jako kritik vystupoval kvůli organizačním povinnostem sporadicky). Od počátku tzv. normalizace politických poměrů se proto musel živit manuálně a k literárněkritické práci se vrátil až s odchodem do důchodu v roce 1982, kdy začal pravidelně přispívat do samizdatového měsíčníku-sborníku Obsah. Oproti recenzím z let 1955–1969, kdy jako redaktor i kritik postupoval v souladu s politickou kulturní „objednávkou“, resp. pozvolna v rozporu s ní, je Jungmannovo působení v samizdatu spolu s texty z polistopadových dvou dekád zaměřeno čistě na literární látku a neprovází je žádné mimoumělecké důsledky ani pro kritika, ani pro recenzované autory.

Jeho přístup k literárnímu dílu byl od počátků v podstatě neměnný. Spojoval v sobě vzhled do autorského či žánrového kontextu, resumé obsahu hodnocené knihy a soud, jež Jungmann vynášel vždy s vytčením nedostatků vzhledem k ideálním světonázorovým a estetickým kategoriím, které vesměs určovala společenská

závažnost tématu nebo námětu a nutnost neustálého tvůrčího zlepšování. Ať už to bylo v době vychládajícího stalinismu, během čím dál odvážnější emancipace od marxistického pojetí skutečnosti v šedesátých letech (výbor z recenzí Obléhání Tróje, 1969), anebo na žádnou politickou doktrínu nevázané myšlení o literatuře ve svobodném samizdatu (Cesty a rozcestí, smz. 1986, rozšířené vyd. tiskem v Londýně 1988; Průhledy do české prózy, 1990) či po roce 1989 ve veřejném prostoru bez státní cenzury (V obklíčení příběhů, 1997), kritik se v desítkách recenzí ročně vztahoval k širším celkům, než byl text posuzovaného díla, a poctivost čtení se v jeho pojetí vyznačovala stylistickou vážností nebo sošností výkladu, jenž vylučoval ironii nebo humor.

Články Milana Jungmanna tak vcelku nezávisle na době jejich vzniku prostupuje pátrání po doteku s ideální či nesnadno obsáhnutelnou skutečností (ukázky jsou vybrány náhodně, ale analogické pasáže lze shledat téměř ve všech Jungmannových referátech): „...prózy se nezrodily jen z touhy sdělit vlastní bolestnou zkušenost, ale u jejich kolébky stál dnešní život a ten určil jejich umělecký záměr a úkol: přesvědčit, že ani hromadné šílenství fašismu nevyhladí život...“ (1955); „A přece, přece se knize čehosi podstatného nedostává: oné ‚poezie‘, která dává potěšení z četby, protože je to dobrodružství poznávání složitých bytostí, protože nás vzrušují lidské osudy, nepředvídatelné jako sám život“ (1962); „...autor platí tím, že je mu odepřena radost z růstu, nedosahuje knihu od knihy většího zvnitřnění, nepřekonává sám sebe, neproniká k hlubším vrstvám skutečnosti, nedospívá k novým obzorům“ (1968); „Z každého řádku číší strach před složitou pravdou dějin, neschopnost vnímat člověka jako mnohorozměrnou bytost a zcela abstraktní koncepce života“ (1983); „...hrdinova citlivá duše vytušila, že systém jde bezohledně za svým cílem a prospěchem, údajně k nejvznešenější metě lidských dějin, a že tato obecná idea byla povznesena na místo boží, že je omluvou každého násilí a že pomíjí a potlačuje vše individuální a mstí se na všem odstředivém, lidsky náročném, co se nehodlá vzdát své představy štěstí, na všem, co narušuje běh mechanismu odpírajícího člověku právo jednat podle vlastního svědomí“ (1988); „...autorka portrétuje především samu sebe, svou neklidnou roztěkanou mysl, která touží obsáhnout rozlehlý prostor dobový, ale vzdává se potřeby pronikat do hloubek skrývajících se pravdy, utajených rozporů překrytých zdánlivě neproblematickým povrchem“ (1998); „Vypravěčka-autorka nachází pravdu o lidské společnosti a civilizaci s ironickou bezohledností, nešetří naše ‚vnucené‘ pokrytectví, jímž omlouváme svá selhání“ (2008).

Spíše než inspirující literárněvědnou práci, originální způsob myšlení nebo nezastupitelné svědectví (nešťastně stylizovaná obrana-kniha Literárky – můj osud, 1999, takovým svědectvím bohužel není) po sobě Milan Jungmann zanechal řadu článků o literatuře, jejichž četba přináší neporovnatelně větší intelektuální a emocionální užitek než knihy, které byly jejich tématem. Přes padesát let udržoval étos recenzentství jako důkladného a mravného řemesla, což spolu s lidskou charakterností, s níž vystupoval ve funkcích Svazu československých/českých spisovatelů na konci šedesátých let, není málo.

